

Քաղաքապետին Նիդաբախթուպուրայ Հասարակութեան անուամբ՝ այս իմաստով տերութեան փաստաբանին գրած պաշտօնական թղթին հայերէն թարգմանութիւնը՝ յաջորդէ է։

«Ամենապատիւ Տէր գլխաւորական փաստաբան, վերատեսչէ փոխանորդ։

«Երկրին այդքանաժիններն ըլլալու եւ ասոր հետեւութեամբ 1791 տարւոյն ԿԱ. յօդուածին ձեռք հռչակարական մեծ քաղաքաց կարգն ընդունուելով՝ թէ՛ հասարակաց ծանրաբեռնութիւնները կրելու եւ թէ՛ միանգամայն արտօնութիւնները վայելելու, դարձեալ՝ այն յօդուածին մէջ որոշուած նորագոյն առանձնաշնորհութիւններն ընդունել կարենալու նկատմամբ մեծապատուութեանը՝ մեր երեսփոխաններուն ձեռք տուած տեղեկութեանց համեմատ, այսօր մեր մէջն ընդհանուր ժողովք ընելով՝ մանրամասնաբար խորհեցանք ու խօսեցանք, տէրութեան աւագածոցովն այս նիւթին մասին՝ մեր մատուցած խնամք հաշտեցանք վրայ։ Եւ համեմատելով աւագածոցովն որոշութիւնքը՝ մեր հասարակութեան գրուածներուն հետ, քաղաքաշինութիւնն եւ հարկի բոց ժողովքը չգտաւ ամենեւին հիմնական պատճառ մը՝ անոնց դէմ դնելու եւ գրելու։ Ուստի եւ 1811ին տէրութեան աւագածոցովն եւ մեր վեհափառ թագաւորին մատուցած աղերսագրերն, որուն մէջ հասարակաց ծանրաբեռնութիւնները՝ ոչ թէ ի բնական, հապա գրամական փոխարինութեամբ կ'ուզէինք կատարել՝ կը հրաժարինք, որովհետեւ պարագաներուն փոփոխութիւնն ու ժամանակին անյարձողութիւնը՝ մեր, մինչեւ հիմայ այնչափ ծաղկած առուտուրը կաղացուց ու գրեթէ փճացուց։

«Ըստ այսմ, այսօրուան օրս, որոշեցինք, որ վիճակաց փափաքին համեմատ, ամէն հասարակաց ծանրաբեռնութիւններն ի բնական (in natura) այնպէս կատարենք, ինչպէս որ Կարգերը՝ 1791ին եւ տէրութեան աւագածոցովն 1811ին հաստատած, որոշած ու սահմանած են։ Որով այսմ մասին ամենեւին չարարելով ուրիշ հռչակարական ազատ թագաւորական քաղաքներէն՝ պարտ ու պատշաճ կերպով համապատասխանել պիտի եւ կրնանք, տէրութեան Կարգերուն՝ մեր պզտիկ ազգին նկատմամբ գլխածաբարցուցընել բարեհաճած սիրոյն։ Ասոր նկատմամբ՝ մեծապատուութեանդ ձեռք մեզի տուած աւելի մանրամասն տեղեկութեանց համեմատ, Կերէլլի հասարակութեան հետ միաբան պիտի ըլլանք ու՝ անոր հետ պիտի գործենք...»

«Ահայն մէկալ կողմանէ մեր հասարակութիւնն ասոր հետեւութեամբ մէկ երկու դիտողութիւն ունի, զորոնք՝ մեծարանք պետութեան Կարգաց առեւը դնել կը փափաքինք։ Այսինքն՝

«Ա) Որովհետեւ մեր քաղաքը՝ հասարակաց ծանրաբեռնութիւնները կրելու մէջ, մէկալ հռչակարական ազատ քաղաքաց հետ մէկ կարգի (categoria) մէջ է, արդեօք չէ՞նք կրնար Կարգերէն խնդրել, որ մինչեւ հիմայ միշտ առաջին կարգին համեմատ վճարած թագաւորական տուրքերուն մէջ քիչ մը թեթեւցուինք, եւ ապագային մէջ այնպէս վճարենք մեր հարկերն ինչպէս որ ամէն հռչակարական ազատ թագաւորական քաղաքները կը վճարեն։ Եթէ որ գլուխ ու Մարօշլաւարհէյլ մեր քաղաքները՝ միայն երրորդ կարգին մէջ առնուած հարկը կը վճարեն, ինչ պատճառաւ այս երկու՝ մինչեւ հիմայ հայ, բայց արդ՝ հռչակարական քաղաքներն առաջին կարգի տուրք վճարեն։ Ասոր պատճառը՝ չենք հասկընար։ Կարգերուն դիտողութիւնը՝ յայտնաբեր այն էր, որ վերջինչեալ 1791 տարւոյն ԿԱ. օրինաց յօդուածին կարգադրութեանը համեմատ, երկու հայ քաղաքներն՝ իբրեւ հռչակարական թագաւորական քաղաք ծանցուին եւ համարուին։

«Բ) Որովհետեւ 1791ին աւագածոցովն, արձանագրութեան համեմատ, նոյն իսկ Կարգերն իրենց անձնական կամօքը, Նորին վեհափառութեան առաջարկութիւն ընել որոշեցին, անոր նկատմամբ, որ ազատ թագաւորական քաղաքներն ապահարկ ըլլան. արդեօք՝ անոնցմէ զատ, որոնք ընդունուած օրինաց Գ. Մասին, ԿԱ. յօդուածին մէջ բովանդակուած են, եւ որոնք՝ ընդհանուր սահմանադրութեան հակառակ չեն, կրնայ խնդրել մեր հասարակութիւնն՝ որ անոնց ալ մասնակից ըլլայ։

«Արդ՝ խնարհութեամբ կը խնդրեմ, որ ասոնց նկատմամբ շեր կարծիքը գրի առնուք, զմեզ տեղեկացընել եւ միանգամայն մեզի ցուցընել բարեհաճիք, որ արդեօք ասոնք զմեզ նպատակին պիտի հասցնեն։ Եթէ այո՞ այն տունն անոնց ստացուած ինչ կերպով ու ինչ ծամբաներով կրնանք վատարկել։

«Այլապէս եմ, մեծապատիւ փոխանակ վերատեսչիդ ու փաստաբանիդ.

յանու՝ Նիդաբախթուպուրայ հասարակութեան

Սարգիշտ Լէնկէլէտան յ. յ.

գլխաւոր դատաւոր։»

Իշխաբէր-տարի 1834, Մարտի 25:

Ասոր վրայ ամիս մ'ետքը, քաղաքացիք՝ բնականապես քաղաքային վարչութեան գործելով՝ 116 հոգւոյ ստորագրութեամբ յայտարարութիւն մ'ըրին: Ասոր մէջ կը խոստանան, որ իրենց տրուած ոգեւոր ըմպելի ծախելու իրաւունքն կամօք հրաժարելով՝ անկէ գալի եկամուտը՝ քաղաքաշինութեան կը յանձնեն՝ մինչեւ որ գումարն այնչափի հասնի, որ տէրութեանէն պահանջուած զինուորանոցը կարենայ կանգնուիլ:

Ահաւասիկ Եղիսաբեթուպոլսոյ հայ ժողովրդեան տուած յայտարարութեան թարգմանութիւնը:

«Մենք, ներքոյ գրեալքս կը յայտնենք, մեր այս ծանուցագրովք թէ, 1791ին, Գրանտիւլանիոյ մեծ իշխանութեան առաջաժողովին մէջ, տէրութեան փորձերէն որոշուած են «Եւրոյի վեհափառութեանն ամրագրուած» ԱՍ. յօդուածին իմաստին համեմատ, մեր Եղիսաբեթուպոլսոյ քաղաքն ալ, մէկալ հաւնգարական ազատ թագաւորական քաղաքաց կարգը դասուեցաւ, հաւասար իրաւունքներով եւ արտօնութիւններով, բայց եւ նմանօրինակ ծանրաբեռնութիւններով՝ Բաց աստի՝ ընդունեցանք նաեւ այգրէնածնութիւն. —

«Ասոր հետեւութեամբը՝ մեր քաղքին քաղաքաբաշխութիւնն, երգուեալ հասարակութիւնն եւ բոլոր քաղաքացիք, մինչեւ հիմայ ըրած այն աղաչանքն՝ որուն համեմատ՝ հասարակաց ծանրաբեռնութիւնները, դրամով կ'ուզէինք փոխարինել, հրաժարելով՝ տէրութեան փորձացն, այս նիւթիս մէջ ըրած կարգադրութեանը համեմատ՝ որոշեցինք, որ թէ զինուոր պահելու եւ թէ նախամովք կրելու ծանրաբեռնութիւնն ի բնականս (in natura) հատուցանենք: Դարձեալ՝ որ այգրէնածնութեան համար որոշուած 2000 կայսերական ոսկին վճարենք, եւ միանգամայն զինուորանոց կանգնենք ու փոխանորդութիւն (cambiatura) հատուցանենք:

«Սակայն մեր հասարակութիւնը այժմուս այնպիսոյ ժամանակներուն հետեւութեամբը, նկատելով իւր քաղաքացեաց ողորմելութիւնն, անկարողութիւնն եւ աղքատութիւնն, որպէս զի այս բաներուն հարկաւոր եղած դրամն՝ որ քիչ գումար չէ, կարող ըլլայ բովէ բեռնել՝ այն կերպը գտաւ, որ քաղաքացիներուն խնայելով — ամէն ազատ թագաւորական քաղաքաց տրուած արտօնութեան համեմատ՝ որուն հետեւութեամբն իւրաքանչիւր քաղաքացի

հաւասարապէս իրաւունք ունի գինեւաճառութեան, մեր քաղաքացիներն, այս իրաւունքն հրաժարին, մինչեւ որ հարկաւոր եղած գումարն ամբողջապէս ժողովուրդի: Որպէս զի այս կերպով, այն գինեւաճառութեանն գալի դրամն ներքի՝ յիշեալ նպատակին կարենան գործածուիլ:

«Ուստի մենք, ստորեւ գրեալ քաղաքացիներս, յոժարութեամբ եւ չընտաղատուած կամօք, նկատելով մէկ կողմանէ մեր հիմնական գէշ կացութիւնն ու ողորմելի վիճակը՝ եւ տեսնելով մէկալ կողմանէ, որ զինուորանոց շինելու եւ փոխանորդութեան համար հարկաւոր ստակին գումարն, ինչպէսնաեւ՝ այգրէնածնութիւնը վճարելու համար, Կարգերուն պահանջած 2000 ոսկին, մենք մեզմէ վճարել չենք կրնար — եւ փափաքելով ուրիշ կողմանէ՝ որ քաղաքացիները խնայուին՝ ներկայ գրութեան զօրութեամբը՝ գինեւաճառութեան իրաւունքն՝ ազատ թագաւորական քաղաքաց արտօնութիւնն ստանալու վայրկեանէն, վերոյգրեալ նպատակներու հարկաւոր եղած ստակներու, մինչեւ ամբողջապէս հատուցուին ու վճարուիլը՝ կը հրաժարինք:

«Եւ որպէս զի այս նկատմամբ, մեր քաղաքին քաղաքաբաշխութիւնն իւր ընկերք կարենայ ըստ պատշաճի յառաջ տանիլ, կ'ապահովեցնենք այն քաղաքաբաշխութիւնն, որ ի դիպուածի թէ՛ մեր գէժ մեր մըլէն մէկն, որեւէ կերպով ու նպատակաւ բարձրագոյն իշխանութեան գիմելու փորձ ընէ, իւր այս փորձն եւ ըրած քայլերն ամէն առան, զարովելի եւ անվաւեր ըլլան եւ մերժուին: Որովհետեւ գիտենք թէ մեր կամաւոր զոհողութիւնն անոր համար եղած է միայն, որ հասարակաց օգուտն եւ երջանկութիւնը յառաջ տանինք:

«Սակայն կը յայտնենք ուրիշ կողմանէ, որ վերոյիշեալ ծախքերուն լրանալէն ու վճարուելէն ետեւ՝ ըմպելեաց իրաւունքը մերն է. եւ մեզի կը վերաբերի: Այս միջոցին՝ գինեւաճառութեան իրաւունքը վարձու տալով, անկից գալի ստակները՝ քաղաքային խորհրդէն եւ հասարակութեանն ընտրուած բաւական երաշխաւորութիւն ունեցող արկղակալի մը պիտի յանձնուին, որ տարւէ տարի հաշիւ պիտի մատուցանէ հասարակութեան՝ իւր ըրած անտեսութեան վրայք:

«Տուեալ Եղիսաբեթուպոլսոյ, յամի Տեառն 1834 Մայիս 28, — Ստորագրուած՝ 116 առաջին կարգի քաղաքացիներէն:

Բայց կառավարութիւնն՝ նշխարեթուպը սոյ ազգայնոց առավարկութիւններն ընդունելու ամենեւին միտեալ չէր։ քաղաքագետին գրած աղաչանքն անուղղակի կերպով մերժուեցաւ, եւ իրեն գրուեցաւ, որ վերոյիշեալ առավարկութիւնները՝ նախընթաց գրութիւններուն հետ չհամաձայնելով՝ ինքրուածքին տեղի չի կրնար տրուիլ։

Ահա կառավարութեան հրամանագիրը։
«Մեր ամենագլխած Տիրոջ, սրբոյ, կայսերական, թագաւորական, առաքելական Վեհափառութեան, Դրանսիլանտիոյ մեծ խշնանին եւ Սիգուլաց կոմսին անուամբը։

«Չեր խնդրուածքն՝ որուն համեմատ, այն դիպումին եմէ այն քաղաքդ ազատ թագաւորական քաղաքաց իրաւունք ստանայ, որ զինուորանոց մը կարենաք կանգնել վեց տարւան միջոցի մէջ. եւ մինչեւ այն ատեն զինուորներու տեղ տալէն եւ նախամոյք վճարելու ծանրաբեռնութենէն ազատ ըլլաք, եւ թէ քաղաքացւոց համար ազատ գինեվաճառութեան իրաւունք տրուի — Նորին Վեհափառութեան անշուշտ գրուեցաւ։ Նորին Վեհափառութիւնը՝ բարեհաճեցաւ, սեպտ. 16ին, 4159 թուականով տուած հրամանագրին համեմատ գլխածաբար կարգադրել, թէ այս բանին տեղի չի կրնար տրուիլ. անոր համար, վասն զի Չեր այս խնդրուածքը՝ նախընթաց ինքրուածքներուն հետ, որոնց մէջ, ազատ թագաւորական քաղաքներուն կարգն ընդունուելու աղաչանքովը պարտաւորիչ առաջարկութիւն ըլլիք, որ ինք զինքնիդ, թէ զինուոր պահելու եւ թէ նախամոյք տալու ծանրաբեռնութեան տակ կը ձգէք՝ ամենեւին չի միաբանիր։ —

«Այս աղաչանքն, այնչափ աւելի ընդունելի չի կրնար ըլլալ, որչափ որ խնդրուած արտօնութեան տուչութիւնը՝ 1791ին, ՊԱ. յօդուածին մէջ բացատրուած պայմաններուն կատարուելէն ետեւ միայն կրնայ ըլլալ։

«Վեհափառութեան այս որոշումն, այն հրամանով կը ղեկուի հրամանոցդ, որ առաջիկայ տարւոյն Ագոստ. 13ին, եւ այսօրւան օրս կառավարութեան Չեղի տուած պատուէրը՝ վերջեան մը յառաջ կատարելու եւ գործադրելու ընտրէ։ — Ուրիշ կողմանէ եւ այլն։

«Տուեալ՝ Գրանսիլանտիոյ կառավարութեան վերին իշխանութենէն, ի Գլուժ, յամի Տեառն 1835, հոկտեմբ. 20.

Կ. Գ. Գրիգորի յ. յ.

Կ. Լ. ապրիլ յ. յ.

Ս. Սեկեդի յ. յ.

բարտաւար։

Այս անակնկալ ու չուսացուած հրամանագրին վրայ՝ բոլոր քաղաքը տակն ու վրայ եղաւ։ — Ազգայնոց անհանգիստ հոգին չէր կրնար տեսնել ու չէր ուզեր ըմբռնել, թէ հասարակաց օրէնքը պահելու է. եւ թէ հայ ազգը միայն իւր երեւակայեալ եւ անհիմն պատճառներուն համար՝ ընդհանուր օրէնսդրութենէն եւ հասարակաց կարգադրութենէն չի կրնար զրստուղի։

Քաղաքաբաշխութիւնն՝ ընեթիւր չէր գիտեր, եւ սակայն վերջին փորձ մըն ալ ուզեց փորձել։ Իւր քաղաքացեացն աղաչանաց թուղթ մը գրել տուաւ, առ քաղաքային իշխանութիւն եւ առ հարեւոր ժողովը, զոր վերին կառավարութեան ձեռօք՝ Նորին Վեհափառութեան ղեկելու էր քաղաքաբաշխութիւնը։ — Ասոր մէջ, ժողովրդեան աղաքատութիւնն եւ անկարողութիւնը կենդանի գոյնով ստորագրուելէն ետեւ, կը խնդրուի աղերսանօք կայսրմէն, որ վերը յիշուած խնդիրները կատարելու բարեհաճի ըստ օրինակի իւր բարեբար նախնեացը։

Ահաւասիկ քաղաքացւոց առ քաղաքաբաշխութիւն գրած թղթին հայերէն թարգմանութիւնը։

«Մեծաբոյ պաշտօնաւորութիւնն եւ Երոսեալ հասարակութիւնն։

«Վեհափառ կայսեր՝ 1835. սեպտ. 16ին տուած եւ մեղի հաղորդած հրամանագրէն կը հասկընանք՝ թէ մեծաբոյ քաղաքաբաշխութեան եւ երդուեալ հասարակութեան՝ իւր քաղաքացեացն ողորմելի վիճակը դիրքիցնելու համար, իւր Նորին Վեհափառութեանը գրած աղերսագրին հետեւութեամբ՝ տէրութեան կարգերէն արդէն 1791ին որոշուած եւ Նորին Վեհափառութենէն ամրացուած օրինաց ձեռօք մեղի շնորհուեցաւ որ կանգնելի զինուորանոցը վեց տարւան միջոցի մէջ կարենաք ղինել։ Ասոր մէջ խնդրուեցաւ միանշանք վաճառման իրաւունքն — որ ուղղակի քաղքին արկելը կ'երթար, եւ հիմայ նոր արուելի արտօնագրին վաստկելով՝ քաղաքացեաց կը վերաբերի՝ քաղաքացիներուն բացայայտ խնդրանքը՝ քաղքին եկամուտներէն անշատուի, վարձու տրուի եւ անկէ գալի դրամի գումարը տարւէ տարի յիշեալ զինուորանոցին կանգնանք գործածուի։

Այս աղաչանքին կրկին կետերն ի նկատի չառնուեցան. այն պատճառաւ, որ մեր հասարակութեան՝ ուրիշ, նոր արտօնագիր մը նկատմամբ մատուցած աղերարգրին հակառակ է եղեր:

“Այս՝ մեզի համար շատ ծանր ու ցաւայի է: Սակայն երբ զմեզ անտարակուսելի կ'ընէ, այն յոյսն՝ որ ‘Կորին Վեհափառութիւնն իւր հաւատարիմ ստորակարգեալներուն որդիական խոնարհութեամբ առաջարկած խնդրուածքն ամէն առնէ հայրաբար ու գթութեամբ լսեց եւ մեր աղերսանքներն ամէն առնէ գթածաբար կատարելու բարեհաճեցաւ. վստահութեամբ կը համարձակինք, մեր ներկայ թշուառ ու ողորմելի վիճալը յայտնելով՝ իրեւ հաւատարիմ աւատականներ՝ մեր խոնարհ խնդրուածքն ամենագթած Տօրն ոտուրներուն առընդ զնել, համոզուելով՝ որ ‘Կորին Վեհափառութիւնն, ամէն հպատակներուն նկատմամբ ունեցած քնածին գթութիւնն ու սէրը՝ գործնականապէս մեր վրայ ալ պիտի տարածէ:

“Գեծարգոյ քաղաքաբաշխութիւն եւ երգուեալ հասարակութիւն, մեր փորքի ազգը Գրանսիրուանիոյ մէծ իշխանութեանը մէջ, անմահ յիշատակաց արժանի կարողս Զ.ին իշխանութեանը ժամանակ հաստատուեցաւ: Այս ազգն իւր Վեհափառ իշխանապետին եւ նոր հայրենեաց ունեցած հաւատարմութիւնն ապացուցուց: Գրանսիրուանիոյ մէջ առուուոր մտցընելով եւ ասոր օրինակն զարգացմանն ու յառաջացմանն օգնելով: Իրեն վրայ բոլորած ամէն ծանրաբեռնութիւններն առանց տրտնջելու, ամէն առնէ պարտաստակամ եւ յօժարապէս կրեց: Ամենապատիւ կարգաց ու Վիճակաց վստահութիւնը վատրելեցաւ: 1733ին. Ազգոստ. 11ին՝ իրեն, կայսերակէն արտօնագիր մը շնորհուեցաւ: ‘Կորին Վեհափառութեան, անմոռաց յիշատակաց արժանի փառաւոր հաւուճ՝ հայ ազգին նկատմամբ ունեցած մեծ գթութիւնը, Մարիամ Բերեղեմ մեծափառ կայսրհայն ալ, նմանօրինակ գթութեամբ լիացուց, ոչ միայն անով որ մեր ազգին երկու առանձնանորհութեան պատճէն շնորհեց, հապա նաեւ անով որ Պաշպալովի երկրակալութիւնն 1758ին՝ մեր նախնիներուն պարգեւեց իրեւ իրենց հաւատարմութեան ապացոյց: Այս կայսերական գթութիւնը ցուցուց մեզի նաեւ Յովսէփ Բ. կայսրն եւ իշխանը: Ազգայնոց՝ իրեւ հաւատարիմ աւատականներուն ու ստորակարգեալներուն նկատմամբ ունեցած գերազանց սէրն ու հայրական գթութիւնը մասնաւորապէս տեսնուե-

ցաւ, անմահ յիշատակաց արժանի կայսեր ու թագաւորին, Փրանկիկոս Ա. յոյն առնէ. երբ տէրութեան կարգեն (1791) զմեզ այդգնեալ ծին ընդունելով՝ հասարակաց ծանրաբեռնութիւնները մեկալ ազատ թագաւորական քաղաքաց պէս՝ ըստ բնութեան կրելը փոխելով եւ մեր քաղքին մասնաւոր հանգամանքները նկատելով՝ 1811ին գթածաբար կարգադրեց որ յատակագիծ մը շինուի նկատմամբ անոր, թէ ինչպէս կարելի է, որ երկու քաղաքները կերելայ եւ յշխարհելու պոյն հասարակաց ծանրաբեռնութիւններն առանց զինուորաց բնակութիւն տալու՝ դրամով փոխարինեն: Այս ծրագիրն ըստ վերին հրամանի՝ ‘Կորին Վեհափառութեանը զրկուեցաւ: — —

“Այս՝ ու խոնարհաբար վերը յիշուածներն յայտնապէս եւ տեսնուի, թէ ամէն իշխանապետ, մեր վրայ մասնաւոր գթութիւն մ'առնէր: Եւ երբ հիմա փառք իշխող փերզինանդոս Ա. կայսրն ու թագաւորը գթութեամբ եւ իւր բնածին մարդասիրութեամբն իւր ժողովրդոցն երջանկութեան այնչափ հոգ կը տանի, կը խնդրեալ մեծարգոյ քաղաքաբաշխութիւնն եւ ընտանեալ հասարակութիւնն, որ առաջիկայ խոնարհ խնդրուածք՝ մեր մեծափառ կայսեր ներկայացընել եւ անոր ձեռքը հասցընել բարեհաճի:

“Վեհափառ արքունիքն իւր գթած պատասխանին մէջ, զինուորանոց շինելու նկատմամբ խընդրած վեց տարւան երկարումն շնորհել եւ այս միջոցին զինուոր պահելու ծանրաբեռնութիւնն զմեզ անոր համար տնօրինել չի բարեհաճիր, որովհետեւ ասիկա՝ մեր մատուցած աղերսագրին հետ՝ որուն մէջ նոր արտօնութեան պատճէն մը կը խնդրենք, չի միաբանիր: Եւ սակայն ասոր մէջ, մեր տակն տեսնելով համեմատ ընդգրկմութիւն չենք տեսներ, որովհետեւ մենք տէրութեան կարգաց բաղձանքին համեմատ, հասարակաց ծանրաբեռնութիւնները կրելու մէջ, ամէնուն հետ հաւասար ըլլալու փափաքելով՝ պարտաւորութիւններն ի բնականս կ'ուզենք հատուցանել:

“Այսու ամենայնին միշտ եւ որ վեց տարւան միջոցին մէջ, մեր քաղքին մէջ կանգնուելի ղեւուորանոցը շինենք, մենք՝ որ ներկայ պարագաներուն համեմատ շատ ողորմելի յարաբերութիւններու մէջ ենք՝ պէտք է որ ստանալաճառ տնավաճառ վազենք, որպէս զի օրական ապրուստին հոգանք ու վերջին աստիճանի բարձրացած թագաւորական տուրքերը քովէ քով բերենք: Ասանկով՝ գրիթէ ամբողջ տարին

ասորին անդին կը վազվզեցնէր. մեր տներն երբեմն բոլորովին պարապ կեցած են, հոն միայն պզտիկ տղաքը կը գտնուին, առանց հոգացողի մը:

«Կը յուսանէ որ նորին Վեհափառութիւնն՝ ի նկատի կ'առնու. այս մեր իրաւցընէ խղճալի վիճակն ու գլխածաբար կը շնորհէ որ — մինչեւ որ զինուորանոցը կանգնելու ի վիճակի ըլլանք՝ զինուոր պահելու ծանրաբեռնութենէն անօրինակներ, այնչափ աւելի՝ որպիսի որ մենք ալ զմեզ նեղը խօթենք, մեր վրայ ինչալու փոխանորդութիւնն (cambiatura), անմիջապէս կանգնելու կը փափաքենք: Ուր ընդ հակառակն, մեր քաղաքը թող տալու եւ չըջակայ գեղերը քաշուելու պիտի պարտաւորուինք:

«Եւ որովհետեւ գիտենք թէ մենք ամենեւին կարողութիւն չունինք, որ մեր զօրութեամբը զինուորանոց մը կարենանք շինել, առաջիկայ գրութեամբ կը հրաժարինք՝ ոգեւոր ըմպելեաց վաճառման իրաւունքէն, եւ ինքզինքնիս կը պարտաւորենք, որ այս մեզի տրուած իրաւունքը մեզմէ անուանուած հոգաբարձութեան մը ձեռք վարձու տրուի, եւ անկէ տարւէ տարի քաղաքը ստակին գումարը, շինուորի զինուորանոցի մը կանգնմանը գործածուի:

«Ուստի կը խնդրենք մեծարգոյ քաղաքաբաշխութենէն ու ընտրեալ հասարակութենէն, որ նկատելով՝ ներկայ ժամանակին ողորմելութիւնը, դրամի թիւութիւնը, արքունական արողութեւնը, առուարարին անկուրծ եւ մեր վիճակին խեղճութիւնը՝ վերն ըստած պատճառներու համար ինքն ալ, առժամանակեայ կերպով հրաժարի իւր կողմանէ ոգեւոր ըմպելիք ծախելու իրաւունքէն, եւ բարեհաճի մեր վեհափառ իշխանապետէն խնդրելու եւ ընդունիլ մէկ կողմանէ՝ որ — փոխանորդութիւնն անմիջապէս կանգնելով եւ մեր մէջն ընդունուելի զինուորաց բնակութեանը համար, զինուորանոց մը կանգնելու փափաքելով՝ նորին Վեհափառութիւնն, իւր անմոռաց յիշատակաց արժանի նախնիներուն համեմատ, մեզի իւր հաւատարմի հպատակներուն իւր գլխութիւնը հայրաբար ու գործնականապէս ցուցնէ, եւ վեց տարւան միջոցի մէջ զմեզ զինուոր պահելէն գլխածաբար ազատ ընէ — եւ մէկալ կողմանէ յաջողցնել՝ որ ըմպելեաց իրաւունքը՝ հասարակաց եկամուտէն անջատուելով եւ վարձու տալով՝ անկէ քաղաքի գլխավոր, զինուորանոց կանգնելու գործածուի: Միայն այսպէս եւ այս ձամբով կրնանք մեր ներկայ ողորմելի վիճակին մեծ դժուարութիւններուն տակէն ելլել:

«Այս խնարհ եւ նոր արտօնագրին հետ ամենեւին ընդգրկմութիւն չունեցող աղաչանքը կրկնելով՝ ենք խորին մեծարանք, քաղաքային խորհրդիդ:

խնարհ ծառաներ,

Եղիսաբէթապոլսոյ ժողովոյն
առ հասարակ:

(Ըստ լուսնի):

ՅՈՎՀ: ԱՆԾԾԻ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ

ԲԻՐԶԱՆԻՐՈՆ

(Ըստ լուսնի):

Մինչ այս Կորնթական կամ Գովթացի սիւներ՝ հեթանոսական յիշատակարան մ'է, «Այսօր Սեւեռ, Չեթերէ Ռաշ կոչուած առաջին քրիստոնէական յիշատակարանն է. թէպէս եւ ասեմք Հռոմ Ապոլոնի տաճարին մէջ էր: Այս կոթողը կանգնուած է Կ. Պոլսոյ երկրորդ բլուրին վրայ՝ այժմեան Կուրթ-Օսմանի միլիթէն վեր, ձիուղւոյն ձամբուն վրայ: Բարձրութիւնը 35 մէտր է եւ 9 պորփիրէ գլանէ բաղկացած է, եւ այս գլաններուն իրարու հետ կցուած միացած տեղերը զափնինքով պատուած ծածկուած են եւ որոնք թոյլ չեն տար անենը խորաներու միացումն եւ միապաղպ ոտան մը հեւը կուտան ամբողջին: Այս կոթողը շատ անգամ հրդեհներու ենթարկուած է, ինչպէս քայքայած երեւոյթը կը ցուցնէ: Կոթողին վրայ յառաջագոյն Ապոլոնի արձանը կար, սակայն Կոստանդինոս 330 իւր արձանը կանգնած է եւ խորագիրը կը ծանուցանէ թէ քաղաքը Քրիստոսի պաշտպանութեանը կը յանձնէ: Արձանիս մէջ Քրիստոսի ճշմարիտ սուրբ խաչափայտին մէկ կտորն ու արձանին պատուանդանին մէջ շատ մը սրբոց մասունքները դրուած էին. այս պատճառաւ յիշմաց զարդք երբեմն երկրպագութեան ու մեծարանք առարկայ եղած է: Քաղաքին Պատրիարքն ու կայսրը գլուխ անցած՝ ամէն նոր տարւոյ առաջին օրը հանգիսական թափոր կը կատարուէր՝ այս արձանին առջեւ քրիստոնէական ուխտերը նորոգելու համար: Կայծակ մը Կոստանդինոսի արձանը փշուր ըլլալով, Մանուէլ Կոմենենոս 1143 ին նոյն կոթողին վրայ խաչ մը կը կանգնէ եւ մինչեւ ցայսօր ընթեռնի արձանագրութիւնը կը զնէ: «Ի ժամանակի փշուրած աստուածային կազ-